

Гайдамаки (стисло)

Тарас Шевченко

Гайдамаки

Поема

Все йде, все минає — і краю немає.

Куди ж воно ділось? Відкіля взялось?

І дурень, і мудрий нічого не знає.

Живе... умирає... Одно зацвіло,

А друге зав'яло, навіки зав'яло...

Поет звертається до гайдамаків, що колись гуляли Україною, шукаючи волі, просить їх повернутися.

Тепер слава козацька забувається, люди живуть дрібними інтересами, звичайними побутовими справами. Ніхто вже не слухає з такою увагою старців-кобзарів, які співають про козацькі подвиги.

Та ліричний герой не зважає на це: він сам, у своїй хаті, буде співати старих пісень, буде згадувати. Неначе сама велична історія розмовляє з ним, і від цього стає легше.

Інтродукція

Поет глузує з бундючної колись Польщі, яка вважалася рівною Московщині і Туреччині, аж поки королем не став Понятовський. Тепер Польща втратила свою державність. Проти короля підняли повстання Пулавський і Пац. Разом з ними піднялися сто конфедератів. Від них дуже постраждав український народ, бо розбрелися вони Україною та "забули волю рятувати", а навпаки розпочали руйнування. А в цей час "гайдамаки ножі освятили".

Галайда

Ярема служить у жида, який дуже пригноблює хлопця-сироту, що не має в світі рідної душі. Єдине, що приносило втіху, — кохана дівчина.

Поет розказує про важку сирітську долю Яреми, безкінечні образи, яких той зазнавав.

Старий жид у своїй хаті лічить гроші, долі спить його дружина Хайка, а на ліжку лежить красуня-дочка. Ярема у цей час вирушив у Вільшану.

Конфедерати

Конфедерати вдираються до хати жида і б'ють його нагайкою, все хочуть дізнатися, куди він сховав дочку. Жид відповідає, що дочка померла, та конфедерати не вірять йому, продовжують катувати, змушують хреститися і сміються.

Поять жида горілкою і наказують співати. Потім вимагають грошей. Коли ж жид розказує, що не має грошей, його починають шмагати батогами. Старий не зізнається, але пропонує конфедератам поїхати до Вільшани, бо там у титаря дуже гарна дочка.

Конфедерати наказують жидові їхати з ними, щоб показати дорогу.

Титар

Ярема йде до Вільшани, щоб зустрітися з Оксаною, дочкою титаря. Чекає її у гаю, співає пісень. Дівчини довго немає, аж ось нарешті вона приходить саме в той час, коли хлопець заспівав сумну пісню про свою нещасну долю.

Відбувається радісна зустріч закоханих. Ярема розповідає, що збирається прибитися до козаків, щоб здобути слави і грошей. Оксана засумувала, почувши таку звістку. Їй жаль розлучатися з коханим, адже він може її забути.

В цей час до хати титаря вдираються конфедерати, які шукають грошей і дівчини. Не почувши від титаря нічого, вони вбивають його, потім запалюють церкву. Прибігає Оксана, яка непритомніє, побачивши мертвого батька. Конфедерати підхоплюють її й забирають із собою.

Ярема в цей час іде в Чигирин.

Свято в Чигирині

Знову ліричний герой жалкує за втраченими героїчними роками. Думкою він повертається до Чигирини, де всі готуються до "свята". Зібралось дуже багато людей з усіх куточків України, все це козаки.

Між старшинами відбувається розмова, в якій вони згадують своїх ватажків і радіють, що зібралось тут так багато людей.

Між людьми походжає сліпий кобзар Волох, який співає про те, як "гуляли" козаки з Максимом Залізняком.

В цей час задзвонили дзвони, які кличуть до бою. Гайдамаки одразу ж покинули всі справи і зібрались. За ними помалу шкандибає старий кобзар та співає.

Біля церкви гайдамаків зустрічають попи, які закликають захистити рідну землю, що страждає від наруги. Україна потерпає, знищуються молоді її сили, вмирають люди.

Козаки почали молитися, а священники освячують їм ножі.

Треті півні

Після свята Маковея гайдамаки чекають тільки ночі, щоб розпочати різанину. Україною течуть криваві ріки.

Тепер про ті часи нагадують лише старі могили. Але хто подивиться на них, хто згадає? Онукам байдуже, бо вони "панам жито сіють".

Поет згадує славу Гонти, Залізняка.

Ярема йде до Черкас, щоб бити ворога. Дорогою згадує він свою кохану дівчину та журиться, що може ніколи її не побачити.

Червоний бенкет

По всій Україні дзвонять дзвони — то "по пеклу гуляють" гайдамаки. Залізник тільки закликає "мордувати скажених" ляхів.

Ярема літає — "по три, по чотири так і кладе". Билися, поки зовсім не лишилося ворогів, тоді стали відпочивати.

Залізник виділяє з-поміж усіх відважного Ярему, й запитує, звідки той прийшов. Дізнавшись, що хлопець з Вільшани, згадує, як там вбили титаря та вкрали його дочку.

Від страшної звістки Ярема непритомніє, а потім наповнюється ще більшою ненавистю до конфедератів.

Залізник дає йому прізвище Галайда, що означає "безпритульний бурлака".

Загін приїжджає до Черкас. Ярема страждає від страшного горя, згадує Оксану.

Гайдамаки ховаються в лісі.

Гупалівщина

Коли сходить сонце, Україна лише де-не-де дотліває. У будинках ховається перелякана шляхта. Скрізь трупи.

У гайдамаки йде кожен, навіть жінки і діти.

Коли загін прибуває у Вільшану, Ярема докладно розпитує про смерть титаря та викрадення Оксани.

Дорогою до Лисянки загін прихоплює із собою конфедератів, які охороняли скарб. Скарб забирають.

Бенкет у Лисянці

Вже почало смеркатися, а гайдамаки все карають шляхту. Вбивають навіть жінок і дітей. Галайда все ніяк не може вгамувати жадобу помсти за свою Оксану. Над містом займається пожежа.

Гайдамаки святкують перемогу. Залізник просить Волоха заспівати веселої пісні. Гайдамаки танцюють.

До засмученого Яреми підкрадається жид і розповідає, де знаходиться Оксана. Він зголошується допомогти хлопцеві.

Гонта збирається штурмувати будинки панів, не зважає навіть на прохання Яреми не робити цього, бо там його кохана.

Галайда зникає — разом з жидом він вирушає рятувати дівчину. Непритомною вони вивозять Оксану в Лебедин.

Лебедин

Оксана розповідає старій черниці про події у Вільшані. Вона зовсім хвора і нічого не пам'ятає.

Тільки згадка про коханого відвернула дівчину від спроби самогубства.

Бабуся розповідає, що сюди її привіз Ярема Галайда, який обіцяв повернутися через тиждень. Дівчина зраділа, бо то, мабуть, її Ярема.

Через тиждень Ярема повінчався з Оксаною, але вже ввечері змушений був покинути дружину й битися з ляхами.

Гонта в Умані

Україна все ще палає в огні битви. Діти по селах залишились у батьків, ніде не видно людей, лише виє звірина.

Максим Залізник отримав в особі Яреми вірогасина, який виконує його накази, ріже ляхів без жалю.

Опівночі гайдамаки вступають в Умань. До Гонти і Залізняка приводять ксьондза, разом з яким ідуть діти-католики Гонти.

Гонта лютує, що його діти стали католиками, він вважає, що мусить їх вбити, бо так велить його військова присяга.

Гайдамаки страшно карають усіх католиків, а потім починають пити і гуляти.

Кобзар співає пісні.

Гонта шукає своїх синів, щоб поховати їх. Кладе їх у яму, цілує і хрестить, а потім плаче з горя.

Епілог

Все це було дуже давно, ніхто з живих цього не бачив на власні очі. Ще дід колись розповідав про Коліївщину, про Залізняка і Гонту. Майже рік вбивали вони ляхів.

Потім помер Гонта, за ним і Залізняк. Залишився тільки Ярема. Гайдамаки розійшлися хто куди.

Передмова

Передмова подається у кінці поеми. Ще раз нагадує поет про старі часи, просить нащадків жити дружньо.

Критика, коментарі до твору, пояснення (стисло):

Гайдамаки були учасниками народно-визвольного руху проти польського гніту на Правобережній Україні.

Повстання 1768 р. очолили Залізняк і Гонта.

Поема "Гайдамаки" — найбільша за обсягом поема Тараса Шевченка. Написана вона на історичному матеріалі. Центральний образ поеми — повсталий народ, палаюча у вогні Україна. Прикладом для поета стають минулі роки, історичне минуле пригнобленої тепер України. Учасники повстання змальовуються як герої. Вони не жалкують віддати своє життя за рідну землю.

Ярема Галайда — це не історична особа, але про цю людину записані народні перекази й пісні. Поданий його образ у романтичному дусі. Хлопець наділений винятковими рисами: казковою силою, нечуваною хоробрістю. Прославився Ярема своєю відданістю народові й своїй справі. Максим Залізняк і Гонта — особи історичні. В поемі підкреслюється їхня хоробрість, любов до них гайдамаків.

За жанром "Гайдамаки" — ліро-епічна поема героїчного характеру. Вона складається з двох вступів, одинадцяти розділів і епілогу, післямови.

Провідна ідея твору — звеличення національно-визвольного руху на Україні.